

Медицький І.Б., Марисюк К.Б.

Позиціонуючи себе як рівноправного партнера у міждержавних стосунках, Україна не може не торкатися питань гармонізації національного законодавства, оскільки це є даниною нагальним потребам сучасності. Процеси глобалізації, що отримали могутню динаміку розвитку, поставили перед кожною нацією вибір – чи залишатися статично незмінними у своїй правовій позиції, не еволюціонуючи в подальшому, чи зробити вибір на користь пізнання і максимально можливого запозичення здобутків інших правових систем. Звернення до досвіду зарубіжної законотворчості дає нам можливість порівняння, адже, як зазначав Рене Давид: «Мир став єдиним. Мы не можем отгородиться от людей, которые живут в других государствах, других частях земного шара. Необходимое международное взаимодействие или, во всяком случае, простое сосуществование требует, чтобы мы открыли наши окна и посмотрели на зарубежное право» [2, с.5]. Безумовно, що розвиток вітчизняного кримінального законодавства повинен відбуватися також й під впливом зовнішньополітичних орієнтирів формування української державності, і в цьому відношенні зроблено вже немало вагомих кроків.

Одним із них стало затвердження Указом Президента України Концепції реформування кримінальної юстиції України (№311/2008 від 08.04.2008 р.). Дискусія, яка розгорнулася з приводу реформування кримінального законодавства, передбачає необхідність усвідомлення змісту нового (в правовому розумінні) для національного законодавства інституту – інституту кримінального проступку. В історичному ж контексті його новизна є доволі «відносною», адже градація кримінально караних діянь на злочини й кримінальні проступки була відомою за Уложеннями про покарання кримінальні та виправні 1845, 1885 та 1903 років; Кримінальним кодексом Австрійської імперії 1852 р., що мав чинність на теренах Галичини [1; 8, с.297].

Одразу слід зауважити, що серед криміналістів ідея впровадження такої новели не отримала абсолютної підтримки, із аргументами як «за», так і «проти» продовжують виступати представники різних наукових шкіл, залишаючи цю тему відкритою для дискусії. Уявляється, що вивчення досвіду становлення та розвитку інституту кримінального проступку в законотворчості європейських держав посприє розумінню його змісту та соціального призначення, що, в кінцевому результаті, полегшить формування одностайної позиції науковців у даному відношенні. Проведене дослідження стало підґрунтям до формулювання наступних висновків.

1. Впровадження інституту кримінального проступку в законодавство західноєвропейських держав відбулося (в переважній частині випадків) у другій половині ХХ століття, під впливом ідеї «нового соціального захисту» в кримінальній політиці, реформ, спрямованих на мінімізацію державного втручання у життя і поведінку людини. Так, в Італії у 1981 р. кримінальну відповідальність за всі передбачені КК злочинні діяння, що караються штрафом, було замінено на адміністративну (Закон №689); при підготовці КК Португалії 1982 р. декриміналізовано малозначні злочини, за них встановлена, як правило, адміністративна відповідальність. Що стосується держав колишнього соціалістичного табору, то їх правова доктрина значною мірою перебувала під впливом радянського права, яке, відзначаючись підвищеним ступенем кримінальної репресії та пріоритетом захисту виключно державних інтересів, гуманізації кримінальної відповідальності не приділяло належної уваги. Перші явні відступи від радянських канонів на користь європейської кримінально-правової традиції відбулися у 70-80 рр. минулого століття у кримінальному законодавстві Угорщини, Чехії, Румунії. На сучасному етапі розвитку інститут кримінального проступку відомий більш як десяти державам Європи;

2. Конструктивно даний інститут отримав можливість закріплення як за рахунок включення до Загальної та/або Особливої частин національних кримінальних кодексів, так і шляхом видання окремого законодавчого акту чи

кодексу (польський кодекс «Про проступки» 1971 р., Угорські кримінальні уложення «Про злочини і проступки» 1878 р., чеський закон «Про кримінальні проступки» 1969 р.);

3. Кримінальні проступки (провини) виступають складовою частиною трьохланкової – злочини, проступки і порушення (Франція, Бельгія, Швейцарія), та двохланкової – злочини та проступки (ФРН, Нідерланди, Польща, Угорщина, Норвегія й ін.), системи поділу кримінальних правопорушень. Критеріями такої класифікації (в переважній більшості випадків) є санкція кримінально-правової норми та форма вини. Проступками визнаються: «протиправные деяния, за которые предусмотрено в качестве минимального наказания лишение свободы на более короткий срок (*ніж 1 рік – прим. авт.*) или денежный штраф» (§12, (2) КК ФРН); «преступное деяние, подлежащее наказанию тюрьмой в качестве наиболее тяжкого» (ст.9 КК Швейцарії); «запрещенное деяние, за которое предусмотрен штраф более 30 дневных ставок, наказание ограничением свободы либо наказание лишением свободы на срок свыше одного месяца» (ст.7 §3 КК Польщі) [3, с.14; 5, с.8; 6, с.9]. Для проступків за КК Франції характерним є вчинення за необережності, недбалості чи порушення якого-небудь обов'язку з дотримання передбачливості чи безпеки, покладеного на особу законом або регламентом, крім випадків, коли виконавець діяв з «нормальним прилежанням» [2, с.62];

4. З існуванням згаданого інституту кримінальне законодавство пов'язує ряд правових наслідків. КК Франції у відношенні до осіб, винних у вчиненні проступків, дає можливість обирати шість видів «виправних» покарань, на відміну від злочинів, за які передбачено альтернативно «уголовное заключение» чи «уголовное заточение» (ст.131-1). В залежності від категорії діяння визначаються строки давності та підсудність кримінальних справ; тривалість соціально-судового нагляду; вирішується питання про реабілітацію; залежить проведення попереднього розслідування (воно є факультативним для проступків); врешті-решт уся система правоохоронних органів Франції та предметна система юрисдикційних органів. За кримінальним законом ФРН

замах на проступок карається тільки у випадку, якщо це прямо передбачено законом, на відміну від злочину, замах на який карається завжди (§23 (2)); при засудженні до покарання у вигляді позбавлення волі не більше ніж на один рік, суд може прийняти рішення про умовне його відтермінування (§56 (1)); при призначенні грошового штрафу, суд, поряд із визнанням вини, може попередити особу, визначивши покарання та відклавши засудження до нього (§59 (1) [2, с.17, 28, 34]. За КК Нідерландів у випадку вчинення злочину, до його опису включене поняття *dolus* або *culpa*, з тим, щоб виконати вимогу *mens rea*. У випадку проступків ця частина делікту, як правило, є відсутньою. Поруч з цим у відношенні до злочинів передбачається винесення й інших, більш суворих покарань, ніж щодо проступків [4, с.5]. Польський законодавець застосовує до осіб, що вчинили проступок та не досягли віку 18 років, замість покарання виховні чи виправні заходи, лікування, якщо обставини справи, а також рівень розвитку неповнолітнього, його особисті характеристики та умови життя викликають таку необхідність (ст.10 §4) [6, с.10]. Класифікація кримінальних діянь на злочини і покарання за КК Норвегії ще й визначає підсудність розглядуваних справ.

Зрозуміло, що в межах однієї статті немає можливості здійснити дослідження чисельних аспектів регламентації у правотворчості й реалізації у правозастосовчій діяльності інституту кримінального проступку, комплексне вивчення цього питання повинно бути продовжене. Чи стане Україна наступною державою СНД (після Латвії, Литви та Естонії), яка у такий спосіб продемонструє «європейськість» свого законодавства? Покаже час. Поки що із усією впевненістю можна стверджувати, що в суспільстві зі сформованими громадянськими інститутами кримінально-правові засоби об'єктивно не потребують широкого застосування, вони повинні виконувати функцію надзвичайного, крайнього засобу впливу на суспільні відносини. Прагнення України підтвердити свій статус правової держави вимагає реформування кримінального законодавства, з тим, щоб воно перестало бути інструментом

досягнення цілей окремих політичних груп чи індивідів, маючи достатньо обмежене застосування у вирішенні конфліктів між особою та суспільством.

Література

1. Кашкаров О. О. Передумови реформування Кримінального кодексу України та створення законодавства про кримінальні проступки / О. О. Кашкаров // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 236–241 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-1/09koopkr.pdf>
2. Уголовный кодекс Франции. – СПб: Юридический центр Пресс, 2002. – 650 с.
3. Уголовный кодекс ФРГ / Пер. с нем. – М.: Издательство «Зерцало», 2000. – 208 с.
4. Уголовный кодекс Голландии. – СПб: Юридический центр Пресс, 2000. – 253 с.
5. Уголовный кодекс Швейцарии / Пер. с нем. – М.: Издательство «Зерцало», 2000. – 138 с.
6. Уголовный кодекс Республики Польша / Пер. с польск. – Минск: Тесей, 1998. – 128 с.
7. Фріс П.Л., Медицький І.Б. Ознаки та склад кримінального проступку // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Зб. наукових праць. – м. Донецьк, 2007. – №2. – С.166-171.
8. Худоба Н.В. Кодифікація австрійського права та особливості її застосування в Галичині // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки». – 2007. – Том 20 (59). – С.295-299.